

Sosyal Antropoloji ve Medeniyet Tarihi

Editörler:

Gül TUNCEL

Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL

Çiğdem BAKİ PALA

2. Baskı

Editörler: Doç. Dr. Gül TUNCEL - Dr. Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL
Dr. Çiğdem BAKİ PALA

SOSYAL ANTROPOLOJİ VE MEDENİYET TARİHİ

ISBN 978-625-8044-26-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2021, Ankara

2. Baskı: Ocak 2024, Ankara

Yayın-Proje: Buse Begüm Gül
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitimcilerin sınıfa girdikleri zaman karşı karşıya kaldıkları temel sorulardan biri “Neden bunu öğreniyoruz?” sorusudur. Özellikle öğrenci, zihninde seçmeyi düşündüğü meslekle almak zorunda olduğu dersin ilişkisini kuramıyorsa onu derse motive etmek çok güçtür. Ben de girdiğim farklı derslerde bu soruyla karşılaştım ve tecrübe ettim ki öğrenciye bu soruyla ilgili doyurucu bir cevap veremezsek o ders öğrenci için sadece iyi bir not almakla sınırlı kalmaktadır. Bu kitap fikriyle buluştuğum zaman da ilk olarak “Neden Antropoloji Öğreniyoruz?” sorusunu cevaplamam gerektiğini düşündüm. Zira Antropoloji bölümü dışında sosyal antropoloji, kültürel antropoloji gibi derslere müfredatında yer veren diğer bölümlerin (Sosyal Bilgiler, PDR gibi) öğrencileri için bu dersin amacı muğlak olabilmektedir. Oysa sosyal bilimlerin kapsamından yararlanarak müfredatlara eklenen Antropoloji gibi dersler alan bilgisinin yanı sıra entelektüel gelişimin ve düşünce yapısının teşekkülünün en önemli unsurudur. Özellikle antropolojinin bütünsel bakış açısı bireylere “tüm resmi” görebilme becerisi sağlamakta ve problem çözme becerisini geliştirmektedir.

Bu bağlamda kitabın ilk bölümünde öncelikle “Neden antropoloji öğreniyoruz?” sorusuna tatmin edici bir cevap verilmeye çalışılmış, daha sonra antropolojinin neliği, alt dalları, araştırma yöntemi ve teknikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Homo Sapiens’in tarih sahnesinde hala varlığını sürdürme başarısı üzerinde durulmuş, insanoğlunun gerçekleştirdiği devrimler ve etkileri yorumlanmıştır.

Üçüncü bölümde Homo Sapiens’in başarısının sırrının kullandığı dille olan ilişkisi üzerine odaklanılmış ve dil ve kültür arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde insanoğlunun gerçekleştirdiği sürdürülebilir bir olgu olarak kültür konu edilmiş, kültürün tanımı, işlevleri ve antropolojideki kuramlardan bahsedilmiştir.

Beşinci bölümde insanoğlunun gerçekleştirdiği diğer bir sürdürülebilir olgu olan din olgusu üzerinde durulmuş, din olgusuna antropolojik bir perspektiften bakılarak inanç sistemleri incelenmiştir.

Altıncı bölümde insanoğlunun tarih sahnesine çıktığından beri uğraştığı işler konu edilmiş, insanoğlunun geçim stratejileri, siyasi sistemleri, akrabalık sistemleri gibi faaliyet alanlarına odaklanılmıştır.

Yedinci bölümde medeniyetin doğuşu, ilk medeniyetler ve özellikleri mevzu bahis edilmiş, medeniyetler arası etkileşim ve sonuçları yorumlanmıştır.

Sekizinci bölümde insanlar arası eşitsizliğin kaynakları üzerine yoğunlaşmış ve toplumsal kimlik, toplumsal cinsiyet, önyargı, kalıpyargı, ayrımcılık gibi kavramlar üzerinde tartışılmıştır.

Dokuzuncu bölümde günümüz dünya sorunları karşısında antropolojinin duruşu resmedilmeye çalışılmış, küresel iletişim, siber kültür, kalkınma, sanayi devriminin etkileri gibi konulardan bahsedilmiştir.

Medyanın hızlı gelişimi ile hemen bütün disiplinler üzerinde düşünmeye başlamıştır. Onuncu bölümde de medya antropolojisi başlığı altında medya üzerine antropolojik değerlendirmeler yapılmış, medya antropolojisinin çalışma alanları üzerinde durulmuş ve yeni medya, internet, sosyal medya, dijital kültür antropolojik açıdan incelenmiştir.

Kitabın bu içeriği ile öğrencilerin antropoloji biliminin ilgi alanlarını ve temel çalışma konularını anlaması amaçlanmıştır. Bundan daha öte ilk medeniyetlerden günümüze kadar farklı kültürlerin yaşam biçimlerindeki ortak ve ayırt edici özelliklerden yola çıkarak “insanın” anlaşılmasına katkı sunmak ne güzel olacaktır. Kitabın bölümlerini kaleme alan kıymetli hocalarıma ve kitabın son halini almasında emeği geçen editör arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Alana bir katkı sunması dileğiyle

Doç. Dr. Gül TUNCEL
ORCID No: 0000-0002-2448-7955

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Doç. Dr. Gül TUNCEL - Dr. Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL
Dr. Çiğdem BAKİ PALA

1. BÖLÜM: Antropoloji Nedir? Antropoloji Deyince Ne Anlıyoruz?

Doç. Dr. Gül TUNCEL, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2448-7955

2. BÖLÜM: Homo Sapiens'in Başarısının Sırrı Neydi?

Doç. Dr. Erol ÇİYDEM, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7166-4160

3. BÖLÜM: Homo Sapiensin Kullandığı Dilin Üstünlüğü Neydi?

Dr. Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1215-0324

4. BÖLÜM: İnsanoğlunun Oluşturduğu Tek Sürdürülebilir Olgu Nedir?

Doç. Dr. Feyyaz KARACA, Pamukkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7631-786X

5. BÖLÜM: Antropoloji ve Din: Antropolojik Açıdan Din Kavramına

Kısa Bir Bakış

Arş. Gör. Ali Hikmet KORKMAZ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0375-8661

6. BÖLÜM: İnsanoğlu Tarih Sahnesine Çıktığından Beri Hangi İşlerle Uğraştı?

Öğr. Gör. Dr. Yavuz ARSLAN, Muş Alparslan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0964-3398

7. BÖLÜM: Geçmişin Medeniyet Merkezinin Bugünün Savaş Alanı Olmasını Nasıl Yorumlarsınız?

Doç. Dr. Şinasi SÖNMEZ, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8216-1630

8. BÖLÜM: İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Nedir?

Dr. Çiğdem BAKİ PALA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8986-5200

9. BÖLÜM: Günümüz Dünya Sorunları Karşısında Antropoloji

Prof. Dr. Şaban ÇELİKOĞLU, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0083-7260

10. BÖLÜM: Medya Antropolojisi

Doç. Dr. Hacer DOLANBAY, Muş Alparslan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9408-5636

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

ANTROPOLOJİ NEDİR? ANTROPOLOJİ DEYİNCE NE ANLIYORUZ?

Neden Antropoloji Öğreniyoruz?	2
Antropoloji Nedir?	6
Antropolojinin Başlıca Alt Dalları	7
Kültürel Antropolojinin Bakış Açısı	10
Kültürel Antropolojinin Ayırıcı Stratejisi: Etnografya.....	11
Etnografik Teknikler	12
Gözlem ve Katılımlı Gözlem	12
Söyleşi, Görüşme ve Görüşme Programları	13
Şecere Yöntemi	13
Anahtar Kültürel Danışmanlar.....	14
Yaşam Tarihleri.....	14
Çağdaş Sorunlar ve Antropoloji	14
Kaynakça.....	18

2. BÖLÜM

HOMO SAPIENS'İN BAŞARISININ SIRRI NEYDİ?

Homo Sapiens'in Kökenine Yolculuk ve İlk İnsanlar.....	21
Homo Sapiens'in (Modern İnsanın) Ortaya Çıkışı	25
İnsanoğlunun Gerçekleştirdiği Devrimler: Başarı Öyküsü ya da Sonun Başlangıcı.....	29
Bilişsel Devrim.....	30
Tarım Devrimi.....	32
Bilimsel Devrim.....	37
Güncel Tartışmalar: Homo Sapiens Ekolojik Bir Seri Katil Mi?	41
Önerilen Etkinlikler ve/veya Ek Okumalar	43
Kaynakça.....	43

3. BÖLÜM

HOMO SAPIENSİN KULLANDIĞI DİLİN ÜSTÜNLÜĞÜ NEYDİ?

Dil Nedir?	47
İnsan Dili	48
Dilin Alt Dizgeleri	49
Dil ve Kültür	51
Dil ve Toplum	53
Dillerin Kökeni	54
İnsan Zihninin ve Dilin Evrimi	64
Homo Sapiensin Dili	69
Hayvan İletişimi ve İnsan Dili	71
Kaynakça	76

4. BÖLÜM

İNSANOĞLUNUN OLUŞTURDUĞU TEK SÜRDÜRÜLEBİLİR OLGU NEDİR?

Kültürün Tanımı, Özellikleri, İşlevleri	81
Kültürün Tanımı	81
Kültürün Özellikleri	83
Kültürün İşlevleri (Fonksiyonları)	84
Kültür ile İlgili Temel Kavramlar	85
Kültürel Süreçler	85
Antropolojide Kullanılan Kuramlar	88
Evrimci ve Tarihselci Kuramlar	88
Difüzyonizm (Yayılmacı) Kuram	90
Tarihsel Özgücülük (Amerikan Tarih Okulu)	91
İşlevselci (Fonksiyonalist) ve Yapısalcı Kuramlar	91
Psikoloji ve Biyoloji Yönelimli Kuramlar	94
Çatışmacı ve Uyarlanmacı Kuramlar	94
Tartışmalar: Alanda Kültür Çalışmaları	96
Bir Dijital Toplum Analizi Olarak Netnografik Pazarlama	97
Okuma Önerileri	99
Kaynakça	100

5. BÖLÜM ANTROPOLOJİ VE DİN: Antropolojik Açıdan Din Kavramına Kısa Bir Bakış

Giriş.....	102
Antropolojik Perspektifte Din Tanımlamaları.....	104
Dinin İşlevleri	107
Din ve İnanç Sistemleri.....	112
Ritüeller (Ayinler)	116
Politik Araç Olarak Din.....	121
Bölüm Sonu Etkinliği.....	123
Önerilen Okumalar	124
Kaynakça.....	124

6. BÖLÜM İNSANOĞLU TARİH SAHNESİNE ÇIKTIĞINDAN BERİ HANGİ İŞLERLE UĞRAŞTI?

İnsanoğlunun Geçim Stratejileri	128
Akrabalık Sistemlerinin Oluşumu ve Sosyal Örgüt.....	134
Siyasal Örgütler ve Yönetim Biçimleri.....	136
Grup, Kabile, Şeflik ve Devlet.....	136
Kent-Devlet ve İmparatorluk	137
Toplumsal Sınıf ve Tabakalaşma	141
Modern Kölelik.....	145
Kaynakça.....	147

7. BÖLÜM GEÇMİŞİN MEDENİYET MERKEZİNİN BUGÜNÜN SAVAŞ ALANI OLMASINI NASIL YORUMLARSINIZ?

Medeniyetin Doğuşu; İlk Medeniyetlerin Ortak ve Ayırt Edici Özellikleri	151
Medeniyetin Orta Doğu ve Çevresinde Yükselişinin Nedenleri	153
Sümerler	154
Akkadlar (M.Ö. 2350-2150).....	155
Babilililer (Batı Samiler) (M.Ö.1900-539).....	157
Anadolu Medeniyetleri.....	158
Hititler	159

Frigler.....	162
Lidyahılar.....	163
Hellen Uygarlığı (İonlar).....	163
Urartular	164
Persler	164
Roma İmparatorluğu	165
Selçuklular.....	166
Medeniyetler Arası Etkileşim ve Sonuçları.....	168
Kültürel Miras	170
Kaynakça.....	171

8. BÖLÜM İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KAYNAĞI NEDİR?

Giriş.....	175
Toplumsal/Sosyal Kimlik ve Eşitsizlik.....	177
Eşitsizliği Besleyen Mekanizmalar: Kalıpyargı, Önyargı, Ayrımcılık.....	181
İrk ve Etniklik	183
Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	185
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Kabil’de Kız Doğmakla Oslo’da Kız Doğmak Aynı Şey Midir?.....	186
Çağdaş Sorunlar: Özgür Bir Seçim Mi? Akıl Sömürgesi Mi? Estetik Ameliyatlar ...	190
Ek Öneriler.....	190
Kaynakça.....	191

9. BÖLÜM GÜNÜMÜZ DÜNYA SORUNLARI KARŞISINDA ANTROPOLOJİ

Küresel İletişim ve Siber Kültür.....	193
Kalkınma	196
Sanayi Devriminin Ekolojik Etkileri.....	205
Kirlilik ve Toksik Atıklar	208
Hava Kirliliği ve Asit Yağmurları	209
Petrol Platformu ve Tanker Kazalarına Bağlı Petrol Kirliliği	210
Radioaktif Kirlilik.....	211
Su ve Toprak Kirliliği	213
Küresel İklim Değişikliği.....	215

Ormansızlaşma ve Orman Yangınları	219
Biyoyakıt Üretimi ve Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımı	221
Kaynakça.....	222

10. BÖLÜM MEDYA ANTROPOLOJİSİ

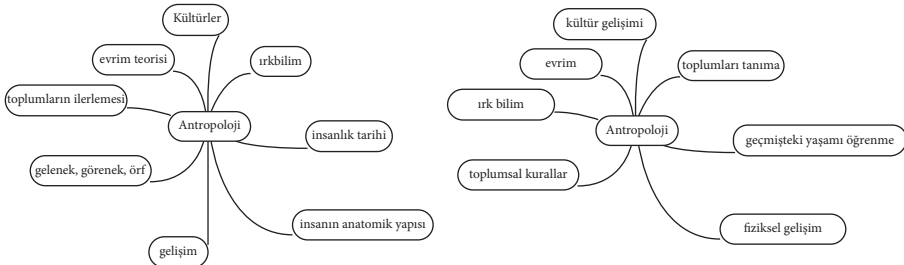
Giriş	228
Medya Antropolojisi: Kavramsal Bir Bakış	229
Medya Antropolojisinin Tarihi: Medya Antropolojisine Geçiş.....	231
Medya Antropolojisinin Çalışma Alanları ve Medya Üzerine Antropolojik Değerlendirmeler	234
Medya Antropolojisi Yöntemleri	234
Medya Üzerine Antropolojik Değerlendirmeler.....	235
Ritüel	236
Din Olgusu.....	237
Kimlik.....	238
Yeni Medya, İnternet Sosyal Medya ve Dijitalleşen Kültürü Antropolojik Açıdan İncelemek.....	239
Sonuç	250
Önerilen Ek Okumalar	251
Kaynakça.....	251
Yazarlar Hakkında.....	253

1. BÖLÜM

ANTROPOLOJİ NEDİR? ANTROPOLOJİ DEYİNCE NE ANLIYORUZ?

Doç. Dr. Gül TUNCEL, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2448-7955

Genellikle “Antropoloji nedir?” diye sorulduğunda öğrenciler, “ırk bilimi, fosil inceleme, insanın evrimi vb.” yanıtlar vermektedir. Antropoloji dersinin başlangıcında öğrencilere “Antropoloji kelimesi size ne çağrıştırıyor?” sorusu yöneltilerek bir zihin haritası yapmaları istenebilir. Bu zihin haritası öğrencilerin derse başlamadan önce bu disiplin ile ilgili ön bilgilerinin ortaya konmasına yaramaktadır. Ön bilgiler, öğrencilerin antropoloji hakkındaki doğru ya da yanlış bilgilerinin, kavram yanlışlarının anlaşılmasına öncülük etmektedir. Mevcut bilgilerin niteliği anlaşıldıktan sonra antropolojinin ne olduğu ile ilgili yeni bilgilerin inşa edilmesi aşamasına geçilebilir. Birkaç farklı antropolojiye giriş dersinde öğrencilerin “Antropoloji kelimesi size ne çağrıştırıyor?” sorusuyla birlikte verdikleri yanıtlardan oluşan zihin haritalarından örnekler Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Öğrencilerin kavram haritalarından örnekler

Görüldüğü gibi öğrenciler her seferinde mutlaka ırk bilimi ve insanın evrimi gibi yanıtları tekrarlamaktadırlar. Demek ki, antropoloji ile ilgili şimdiye kadar karşılaştıkları haber, reklam, makale gibi kaynaklardan edindikleri bilgiler bu yöndedir. Tabi ki antropoloji insan ırkları üzerinde de çalışan bir kapsama sahip bulunmaktadır ya da evrim teorilerini ele alan içerikler barındırmaktadır. Ancak antropoloji, ırk ve evrim kavramlarının çok ötesinde bir inceleme alanı ile ilgilenmektedir. Fakat “Antropoloji nedir?” sorusunu cevaplamaya girişmeden önce

“Neden antropoloji öğreniyoruz?” sorusunu tartışmanın öğrencilerin öğrenmeye güdülenmeleri açısından daha önemli olduğu söylenebilir.

NEDEN ANTROPOLOJİ ÖĞRENİYORUZ?

Öğrenciler genellikle eğitim deneyimlerinin pratik faydalarını sorgulamaya girişmektedir. Dolayısıyla “Neden antropoloji öğreniyoruz?” sorusuyla yüzleşmek her eğitimcinin karşılaşmasının mümkün olduğu bir durumdur. Belki de antropoloji öğrenim sürecini etkili kılmamanın en önemli unsuru bu soruya verilecek cevabın öğrencileri tatmin edici olmasıdır.

Öncelikle antropoloji, öğrencilerin entelektüel ve mesleki olarak gelişmelerine yardımcı olan genel bir liberal sanat (beşerî bilimler, temel bilimler vb.) eğitimine katkıda bulunmaktadır. Zira liberal sanat eğitimi entelektüel gelişimin ve düşünce yapısının oluşturulmasını temel hedef saymaktadır. Dolayısıyla öğrencilere daha çok düşünme, düşüncelerini belirli bir mantık çerçevesinde sunma, öğrenme, bilgi edinme, analiz yapma becerileri kazandıran liberal sanatlar eğitimi bireylerin bu becerileri başka meslek dallarına uygulayabilmelerine imkân sağlamaktadır. Diğer bir deyişle bu tarz çok yönlü eğitimin seçilen herhangi bir kariyerde bir kişinin başarısına katkıda bulunduğunu ve geniş disiplinler arası yapısı antropolojinin bu amaç ile uyumlu olduğunu düşündürmektedir (Briller ve Goldmacher, 2008). Antropolojinin bütünsel bakış açısı bireylere “tüm resmi” görebilme becerisi sağlamakta, böylece onlar, insanlığın karşı karşıya olduğu sorunlara yaratıcı çözümler üretebilme imkânı bulabilmektedirler (Scupin & DeCorse, 2016).